

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

БРАВЕРМАН С. О.,
аспірант кафедри юридичної психології
(Національна академія внутрішніх
справ)

УДК 343.3+304

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-2-18>

**СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ІСТОРИЧНІ
ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ЗБАГАЧЕННЯМ ПОСАДОВЦІВ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ**

У статті здійснено аналіз сучасного стану наукових досліджень та історичних передумов формування концепції щодо злочинів, пов'язаних із незаконним збагаченням посадовців органів державної влади.

Також виокремлено загальні етапи реформування розділу XVII КК України, в процесі якого законодавцем здійснено повторну криміналізацію цього злочину та еволюцію його юридичних ознак.

Проаналізовано особливості кримінально-правової характеристики незаконного збагачення, передбаченого ст. 368-2 КК України, в контексті законодавчих змін на кожному етапі реформування означеного розділу КК України.

Окреслено перелік проблемних питань, що виникають у правозастосовній сфері під час тлумачення вказаної статті: проблеми дефініцій, якими наповнено примітки до статей розділу XVII КК України, зокрема, мають місце неузгодженості між нормами-дефініціями та нормами-приписами; проблемні питання співучасті у злочинах, які вчиняються у сфері службової діяльності, розмежування діянь, що вчиняються спеціальним та загальним суб'єктом вчинення злочину; проблеми кваліфікації суміжних злочинів тощо.

Автором констатовано, що імплементація Україною такого інструменту, як кримінальна відповідальність за незаконне збагачення (у моделі ст. 20 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції) та його ефективна дія неминує пов'язані із необхідністю обмеження деяких прав людини (принципу презумпції невинуватості, права не свідчити проти себе тощо) та законодавчого закріплення можливості та умов такого обмеження. Водночас наголошується на необхідності більш детально вивчити зарубіжний досвід та особливості вітчизняного законодавства перед вказаною імплементацією.

Зауважено, що питання криміналізації незаконного збагачення недостатньо обґрунтовано, однак держава часто не має вибору належних засобів протидії.

Ключові слова: незаконне збагачення, криміналізація діяння, суспільно небезпечне діяння, набуття, передача.

In this article, an analysis of the current state of scientific research and the historical preconditions for the formation of the concept of crimes related to the illegal enrichment of officials of state authorities.

The general stages of reformation of chapter XVII of the Criminal Code of Ukraine were also distinguished, during which the legislature made a thorough criminalization of this crime and the evolution of its legal character.

Also the criminal law characterization of illegal enrichment, provided by the article 368-2 of the Criminal Code of Ukraine, are analyzed and the context of the legislative changes to each stage of reformation of this chapter of the Criminal Code of Ukraine.

The list of problematic issues that arise in the law enforcement sphere during the interpretation of the mentioned article is outlined: problem questions of complicity and crime committed in the sphere of service activities, delimitation of acts that commit special and committing acts; problems of qualification of related crimes, etc.

It is established an author, that implementation of such instrument Ukraine, as criminal responsibility for the illegal enriching (in the model of the article 20 The United Nations Convention against Corruption) and him effective action the limitations of some human rights (the principle of presumption of innocence, the right not to testify against himself and others like that) rights and legislative fixing of possibility and terms of such limitation unavoidable related to the necessity.

At the same time, it is emphasized that it is necessary to study in more detail the foreign experience and the domestic legislation before this implementation.

It is noted that the issue of criminalization is illegal enrichment, but the state does not have often the choice of appropriate remedies.

Key words: *illegal enrichment, criminalization of an act, socially dangerous act, acquisition, transfer.*

Вступ. У сучасних умовах поширення злочинів корупційної спрямованості, серед яких особливе місце посідає незаконне збагачення, вельми актуальною та невідкладною постала проблема розроблення й запровадження ефективного механізму протидії цим кримінальним явищам. Створення такого механізму передбачає запровадження ефективної системи протидії таким злочинам, реформування кримінального та кримінального процесуального законодавства, вжиття невідкладних заходів, спрямованих на вдосконалення слідчої й судової практики.

Ст. 368-2 КК України (далі – КК України) визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), згідно з Рішенням Конституційного Суду № 1-р/2019 від 26.02.2019 р.

Нині питання про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення є актуальним і дискусійним, адже застосування цієї статті надало більше питань, ніж відповідей. Відповідальність за корупційні та подібні їм злочини повинна мати деталізований та логічний характер, тому ст. 368-2 Кримінального кодексу України, яка встановлювала відповідальність за незаконне збагачення, потребує всебічного, неупередженого аналізу на предмет відповідності основоположним принципам кримінального права та, зокрема, презумпції невинуватості.

Імплементация Україною такого інструменту, як кримінальна відповідальність за незаконне збагачення (у моделі ст. 20 Конвенції Організації Об'єднаних Націй (далі – Конвенція ООН) проти корупції, за якою варто розглянути питання про визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати), та його ефективна дія неминуче пов'язані із необхідністю обмеження деяких прав людини (принципу презумпції невинуватості, права не свідчити проти себе тощо) та законодавчого закріплення можливості та умов такого обмеження.

Варто зауважити, що норму, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, у своїх працях розглядали такі вчені, як П.П. Андрушко, В.І. Борисов, Л.П. Брич, О.О. Дудоров, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, Є.Л. Стрельцов, М.І. Хавронюк та інші. Наукові дослідження цих авторів переважно мали комплексний характер, оскільки присвячувалися корупційним правопорушенням загалом та містили лише загальний аналіз складу злочину, передбаченого ст. 368-2 КК України. Окрема група науковців особливу увагу звертає саме

на дослідження низки елементів складу злочину, передбаченого ст. 368-2. Так, специфіку суб'єкта незаконного збагачення досліджували такі вчені, як А.О. Драгоненко, О.Г. Кальман, В.О. Навроцький, Т.І. Слущка та інші. Окремим проблемам, пов'язаним із кваліфікацією злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, присвятили свої праці Л.В. Багрій-Шахматов, Л.П. Брич, Б.В. Волженкін, А.А. Задорожний, К.П. Задоя, О.О. Кваша, О.М. Костенко, М.І. Мельник, Д.Г. Михайленко, О.Я. Светлов, М.М. Ярмиш та багато інших. Актуальність означеної проблеми та законодавчі зміни, незважаючи на наявність низки наукових досліджень, зумовлюють практичну необхідність у подальших дослідженнях всіх аспектів такого злочину, як незаконне збагачення.

Питання зумовленості криміналізації суспільно небезпечних діянь у вітчизняній науковій літературі досліджувалося як комплексно, так і з зосередженням уваги на характерних підставах криміналізації, зумовлених особливостями незаконного збагачення, такими дослідниками, як Ю.В. Абакумова, Д.О. Балобанова, Є.М. Вечерова, О.І. Габро, Д.О. Гарбазей, Б.М. Грек, Г.Б. Грек, О.І. Гузоватий, А.С. Залеська, В.Н. Кубальський, С.Г. Кулик, Н.А. Орловська, О.О. Пашенко, А.Є. Стрекалов, О.О. Титаренко, Д.А. Третяков, Р.В. Трофименко, Л.О. Ужва, А.М. Яйчук та інші.

Кримінально-правову кваліфікацію незаконного збагачення досліджували такі українські науковці: Л.П. Брич, Д.О. Гарбазей, О.І. Гузоватий, О.П. Деніга, О.О. Дудоров, В.М. Киричко, О.О. Книженко, М.В. Кочеров, В.Н. Кубальський, М.І. Мельник, Д.Г. Михайленко, В.Я. Тацій, Т.М. Тертиченко, Р.В. Трофименко, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, О.Ю. Шостко.

Вагомий внесок у наукові розробки загальнотеоретичних проблем суб'єкта злочину наявний у працях таких вчених у галузі кримінального права, як В.І. Борисова, В.М. Бурдіна, С.Б. Гавриша, О.А. Герцензона, А.Ф. Зелінського, В.А. Клименка, Н.Ф. Кузнєцової, М.Й. Коржанського, П.С. Никифорова, В.С. Орлова, Р. Оримбаєва, В.Г. Павлова, А.А. Піонтовського, С.А. Семенова, Є.Л. Стрелцова, М.С. Таганцева, А.Н. Трайніна, В.Д. Філімонова, М.Д. Шаргородського, М.І. Хавронюка та багатьох інших. Питанням спеціального суб'єкта незаконного збагачення в тій чи іншій мірі присвячені праці таких вчених, як П.П. Андрушко, Л.П. Брич, С.В. Гізімчук, А.О. Драгоненко, О.О. Дудоров, В.М. Киричко, М.І. Мельник, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, О.В. Шемякін.

Нині правоохоронні і судові органи стикаються з певними труднощами при кримінально-правовій кваліфікації незаконного збагачення, у практичній діяльності виникають деякі проблеми в розкритті та розслідуванні цієї категорії злочинів. Отже, більшість теоретичних і практичних аспектів розслідування незаконного збагачення нині залишаються недослідженими.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити аналіз сучасного стану наукових досліджень та історичних передумов формування концепції щодо злочинів, пов'язаних із незаконним збагаченням посадовців органів державної влади.

Однією з найгостріших соціальних, економічних та політичних проблем сучасності, безперечно, може бути визнана корупція. Розв'язання цієї проблеми є надзвичайно актуальною та першочерговою справою для України. Одним зі шляхів зменшення проявів корупції є посилення кримінальної відповідальності за такі суспільно небезпечні діяння. Особливе місце у системі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, посідає такий злочин, як незаконне збагачення, передбачений ст. 368-2 КК України [1].

Про складність та проблемність його кваліфікації свідчать складні процеси включення цієї норми до закону про кримінальну відповідальність та її подальшого реформування. Ці процеси безпосередньо пов'язані з імплементацією норм міжнародного права в національне антикорупційне законодавство та встановленням відповідальності за корупційні правопорушення. З огляду на це особливої актуальності набуває дослідження кримінально-правових аспектів незаконного збагачення крізь призму їх криміналізації та реформування як

порівняно нового кримінального правопорушення в системі злочинів у сфері службової діяльності.

Результати дослідження. З огляду на реформування більшості статей розділу XVII Особливої частини КК України цей процес торкнувся і ст. 368-2 «Незаконне збагачення». Означене кримінальне правопорушення, точніше особливості його криміналізації та реформування в Україні, має певну історію. Вперше норма про незаконне збагачення була включена до закону про кримінальну відповідальність України у 2009 р. як ст. 368-1, яка проіснувала півтора року та була виключена Законом України № 2808-УІ від 21.12.2010 р. [2]. Повторна криміналізація цього злочину та еволюція його юридичних ознак відбувалися в контексті загальних етапів реформування розділу XVII КК України.

З моменту прийняття КК України можна виділити п'ять етапів реформування розділу XVII КК України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Першим етапом є прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 7 квітня 2011 р. № 3207-УІ [3].

Другий етап пов'язаний із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність зі стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 р. № 221-УІІ [4].

Третій етап передбачає прийняття двох відповідних законів, спрямованих на імплементацію до національного законодавства низки положень кримінально-правового характеру, зокрема:

– Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21 лютого 2014 р. № 746-УІІ [5];

– Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом (далі – ЄС) візового режиму для України» від 13 травня 2014 р. № 1261-УІІ [6].

Четвертий етап пов'язаний із прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-УІІ [7] та відповідно до нього Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 р. № 198-УІІІ [8].

П'ятий етап передбачає зміни окремих норм кримінального законодавства, що стосуються інституту спеціальної конфіскації та особливостей її застосування. Означені зміни визначені в таких законах України, як «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» від 10 листопада 2015 р. № 770-УІІІ [9], «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» від 18 лютого 2016 р. № 1019-УІІІ [10].

Проаналізуємо особливості кримінально-правової характеристики незаконного збагачення, передбаченого ст. 368-2 КК України, в контексті законодавчих змін на кожному етапі реформування означеного розділу КК України.

У межах визначеного нами першого етапу реформування розділу XVII Особливої частини КК України у квітні 2011 р. відбулася друга криміналізація такого злочину, як незаконне збагачення, в уже оновленій редакції як ст. 368-2 [3]. Згідно з ч. 1 ст. 368-2 у редакції від 07.04.2011 р. під незаконним збагаченням розумілося «одержання службовою

особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва».

На другому етапі реформування відбулася заміна поняття «хабарництво» поняттям «неправомірна вигода», яке полягало у прийнятті службовою особою пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України), що спричинило відповідні зміни у ст. 368-2 КК України. Крім того, законодавцем змінено визначення поняття неправомірної вигоди у примітці до ст. 364-1 КК України, що стосувалося і ст. 368-2 КК України: «Під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав» [4].

Законом України від 18 квітня 2013 р. № 222 санкції ч. 1, ч. 2 та ч. 3 ст. 368-2 були доповнені таким чином:

– абзац другий ч.ч. 1, 2 доповнили словами «та зі спеціальною конфіскацією та з конфіскацією майна»;

– в абзаці другому ч. 3 слова «трьох років та з конфіскацією майна» замінили словами «трьох років, зі спеціальною конфіскацією та з конфіскацією майна» [11]. Таким чином, у зв'язку зі введенням до КК України нового заходу кримінально-правового характеру – спеціальної конфіскації (ст. 96-1) – змін зазнала і ст. 368-2 КК України.

У межах третього етапу реформування положення ст. 368-2 КК України змін не зазнали, проте четвертий етап безпосередньо торкнувся кримінально-правової характеристики незаконного збагачення. Так, зміни до 368-2 КК України передбачали таке:

– відповідно до ч. 2 Прикінцевих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. [7] текст ст. 368-2 КК України викладався в новій редакції, що передбачала:

– заміну поняття «неправомірна вигода» на поняття «майно, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел»;

– поняття «службова особа» замінювалася на поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» (п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»);

– «великий» та «особливо великий» розмір неправомірної вигоди як кваліфікуючі ознаки цього кримінального правопорушення були замінені на ознаки, що характеризують посаду державного службовця як суб'єкта злочину, а саме: вчинення злочину службовою особою, яка займає відповідальне (ч. 2 ст. 368-2 КК України) та особливо відповідальне (ч. 3 ст. 368-2 КК України) становище (п.п. 2, 3 примітки до ст. 368 КК України);

– відбулося посилення санкції у вигляді застосування лише позбавлення волі з обов'язковими додатковими покараннями у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та з конфіскацією майна;

– відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12.02.2015 р. зміни торкнулися предмета злочину, передбаченого ст. 368-2 КК України. Так, замість поняття «майно, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел» вводиться поняття «активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами» [8].

Зміни, внесені згідно із законами України № 1698-УП від 14 жовтня 2014 р. та № 198-УП від 12 лютого 2015 р., суттєво вплинули на нормативно-правову регламентацію незаконного збагачення як злочину, передбаченого ст. 368-2 КК України. Так, згідно з ч. 1 ст. 368-2 набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі караються позбавленням волі на строк до двох років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі спеціальною конфіскацією та з конфіскацією майна.

Ч. 2 і ч. 3 ст. 368-2 передбачають кримінальну відповідальність за ті самі діяння, вчинені службовою особою, яка займає відповідальне становище (ч. 2) та особливо відповідальне становище (ч. 3).

Змін зазнала також примітка до ст. 368-2 КК України, яка містить три пункти, зміст яких передбачає визначення: осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; активів у значному розмірі; поняття передачі активів [1].

У межах п'ятого етапу передбачені зміни норм кримінального законодавства, що стосуються інституту спеціальної конфіскації та особливостей її застосування також у контексті ст. 368-2 КК України. Згідно з п. 15 ч. 1 Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» від 10.11.2015 р. № 770-УІІ [9] виключено із санкцій за ч. 1-3 ст. 368-2 КК України обов'язкову спеціальну конфіскацію як захід кримінально-правового характеру.

Незважаючи на активний процес реформування розділу XVII Особливої частини КК України взагалі та положень ст. 368-2 КК України зокрема, науковці акцентують на таких проблемах, що потребують свого розв'язання, як проблеми дефініцій, якими наповнено примітки до статей цього розділу, зокрема, мають місце неузгодженості між нормами-дефініціями та нормами-приписами [13], проблемні питання співучасті у злочинах, які вчиняються у сфері службової діяльності, розмежування діянь, що вчиняються спеціальним та загальним суб'єктом вчинення злочину [14; 15], проблеми кваліфікації суміжних злочинів тощо.

Висновки. Аналіз змін та доповнень до розділу XVII Особливої частини КК України протягом 2011–2018 рр. засвідчив, що характер змін спрямований на імплементацію норм міжнародного права в національне антикорупційне законодавство, подальше удосконалення цього законодавства, а також усунення неузгодженостей у низці нормативно-правових актів.

Реформування більшості статей означеного розділу, безперечно, вплинуло і на редакцію ст. 368-2 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. Особливо варто зазначити зміни, внесені, відповідно, до законів України № 1698-VII від 14 жовтня 2014 р. та № 198-УІІ від 12 лютого 2015 р., які суттєво вплинули на нормативно-правову регламентацію незаконного збагачення як злочину, передбаченого ст. 368-2 КК України. Остання редакція означеної кримінально-правової норми щодо незаконного збагачення свідчить, що зміни торкнулися, насамперед, таких положень:

– термін «неправомірна вигода» більше не застосовується у цій статті, оскільки замінений спочатку на таке поняття, як «майно, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел», а потім – на поняття «активи у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами»;

– дещо змінений підхід до суб'єкта незаконного збагачення, оскільки тепер законодавець розрізняє службових осіб та осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Крім того, нормативно закріплюються два види службових осіб: ті, які займають відповідальне становище (ч. 2 ст. 368-2 КК України), та ті, що займають особливо відповідальне становище (ч. 3 ст. 368-2 КК України);

– саме ознаки, що характеризують посаду державного службовця як суб'єкта злочину, а не розмір отриманої неправомірної вигоди, стали новими кваліфікуючими ознаками цього кримінального правопорушення;

– посилені санкції у всіх частинах цієї статті, а саме альтернативні санкції, що передбачали покарання у вигляді штрафу чи обмеження волі, були замінені відносно визначеною санкцією у вигляді позбавлення волі на певний строк із двома обов'язковими додатковими покараннями у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та з конфіскацією майна;

– зауважимо, що відповідно до вказаного Закону України від 10.11.2015 р. № 770-УІІ із санкцій за ч. 1-3 ст. 368-2 КК України вилучено обов'язкову спеціальну конфіскацію як захід кримінально-правового характеру;

– відповідних змін зазнала також примітка до ст. 368-2 КК України, яка містить три пункти, зміст яких передбачає уточнення щодо суб'єкта означеного злочину, поняття активів у значному розмірі та поняття передачі активів.

Отже, на наш погляд, незаконне збагачення – незаконне набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі слід вважати злочинним діянням та за такі дії мають відповідати винні особи, але слід було більш детально вивчити зарубіжний досвід та особливості вітчизняного законодавства. Нині варто констатувати, що питання криміналізації незаконного збагачення недостатньо обґрунтовано, але наявність у КК України відповідної статті є фактом, котрий правоохоронні органи не можуть залишати поза увагою.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс від 05.04.2001 р. № 234-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.04.2019).
2. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції : Закон України від 21.12.2010 р. № 2808-VI *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 25. Ст. 188.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 07.04.2011 р. № 3207-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 41. Ст. 414.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.04.2013 р. № 221-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 10. Ст. 119.
5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції : Закон України від 21.02.2014 р. № 746-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 12. Ст. 188.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13.05.2014 р. № 1261-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 28. Ст. 937.
7. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII; в ред. від 04.03.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12.02.2015 р. № 198-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 18.
9. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні : Закон України від 10.11.2015 р. № 770-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 49-50. Ст. 464.
10. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації : Закон України від 18 лютого 2016 р. № 1019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 11. Ст. 127.
11. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 18.04.2013 р. № 222-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 11. Ст. 131.

12. Мілова Т.М. Кримінально-правова характеристика незаконного збагачення (ст. 368-2 КК) у контексті реформування розділу XVII Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 165–168.

13. Задоя К.П. Особливості взаємодії норм-приписів розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України з нормами-дефініціями. *Часопис Академії адвокатури України*. № 17. 2012. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-4/12zkrpzd.pdf>

14. Задорожний А.А. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері службової діяльності. *Право і безпека*. 2012. № 2 (44). С. 108.

15. Кваша О.О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність : монограф. Луганськ : РВВЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. 560 с.

ЄВДОКИМОВА О. В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права № 1

(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.265

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-2-19>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ У КРАЇНАХ БАЛТІЇ

Стаття присвячена дослідженню питання правового регулювання дострокового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі в країнах Балтії. Підкреслюється, що необхідність дослідження зарубіжного досвіду у сфері визначення механізму умовно-дострокового звільнення від відбування довічного позбавлення волі зумовлена прийняттям у 2019 р. рішення Європейського суду з прав людини у справі «Петухов проти України», в якому визнано, що українське законодавство в частині регулювання дострокового звільнення від відбування довічного позбавлення волі порушує ст. 3 Європейської конвенції з прав людини щодо заборони нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження. Звертається увага, що в цьому рішенні Суд дійшов висновку, що наявні в Україні інструменти дострокового звільнення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, у виді застосування акта про помилування не створюють реальних перспектив їх звільнення від відбування покарання або можливості перегляду вироку.

З'ясовано національні особливості підстав та порядку звільнення від відбування довічного позбавлення волі в Латвії, Литви та Естонії. Встановлено, що звільнення від відбування довічного позбавлення волі є дискреційним повноваженням суду. Підставами такого звільнення є посткримінальна поведінка засудженого та відбуття ним певної частини призначеного покарання. У Литві це двадцять років, у Латвії та Естонії – двадцять п'ять років. Звертається увага на використання індивідуалізованого підходу щодо застосування дострокового звільнення від відбування довічного позбавлення волі, зміст якого полягає в обов'язковому врахуванні під час ухвалення такого рішення тяжкості вчиненого злочину, особливостей особи засудженого, можливих перспектив його

